

A KISVÁRDAI ANJOU-KORI ÉREMLELET

Mennyiségileg nem jelentős, viszont tudományos értékét illetően annál becsesebb kis éremlelet került a kisvárdai múzeumba. A hivatalos jelentés szerint „Döge és Kisvárdá között a Kisvárdától Döge felé haladó köves út bal oldalán, a transzformátor állomással szemben, attól mintegy 200 méterre az úttesttől beljebb, vagy 25 méterrel, az ott hosszan elnyúló ÉD irányú dombocská közepén 1964-ben szántás közben a traktor által vont eke mintegy 80 db Károly Róbert korabeli ezüstpénzt (garast és dénárt) fordított ki, melyek valamikor mintha tekercselve kerültek volna a földbe.”¹ A lelettel együtt edényt nem találtak és a lelet beszolgáltatott mennyisége végeredményben 82 darabot tett ki, melyek közül 66 db garas és 16 db dénár², de a lelet valójában nem 1964-ben került elő, hanem korábban, 1963. november 27-én.³

A lelőhely a kisvárdai vár közvetlen közelében fekszik. Ennek a várnak a birtokosa ebben az időben a Várday család volt és a család uradalmához tartozott Döge falu is. Írott forrás először 1280-ból említi a Gutkeled-nembeli Mihály fia Várday Aladárt és úgy látszik Kisvárdá volt a családi birtok központja.⁴ Hogy a leletnek van-e valamilyen köze a várhoz, vagy annak uraihoz, az teljességgel bizonytalan, de a mi szempontunkból nem is ebben rejlik ennek a jelentősége.

Mielőtt a lelet értékelő ismertetését nyújtánánk, közöljük annak leírását.

MAGYARORSZÁG. RÓBERT KÁROLY

1. <i>Garas</i> CNH.II.7. B—V
3,77, 2,87 g.	2 db
2. <i>Garas</i> CNH.II.7. S—E
3,95, 3,46, 3,09, 3,02, 2,99, 2,69 g.	6 db
3. <i>Garas</i> CNH.II.7. S-liliom
3,82, 3,75, 3,66, 3,62, 3,60, 3,46, 3,42,
3,42, 3,38, 3,38, 3,31, 3,30, 3,29, 3,29
3,28, 3,25, 3,20, 3,19, 3,15, 3,00, 2,98,
2,92, 2,86, 2,58 g.	24 db.

¹ MNM Éremtár. Irattár 92/1961. Makay László múzeumvezető jelentése.

² A lelet voltaképpen három részletben érkezett be az Éremtárba. 1963 decemberében P. Jánvári Gyula küldött Dögéről 1 garast és 1 dénárt mutatványként, majd 1965-ben küldte fel a kisvárdai múzeum a lelet zömét (57 garast és 11 dénárt), végül 1966. év végén a kisvárdai múzeum felküldött még pótlólag 8 garast és 4 dénárt, melyeket különböző helyekről szedett össze.

³ Jánvári Gyula levelének értesítése szerint. MNM Éremtár. Irattár. 120/1963.

⁴ *Éri István*, Kisvárdá. Bp. 1965. 6—7.

4. *Garas* CNH.II.7. liliom-liliom
 E/ MOnETA.KAROLI.REGIS.hVnGARIE +
 H/ hOnOR.REGIS.IVDICIVM.DILIGIT +
 3,68, 3,61, 3,57, 3,40, 3,39, 3,36, 3,36
 3,34, 3,33, 3,30, 3,28, 3,21, 3,18, 3,15
 3,15, 3,14, 3,07, 3,05, 3,00, 3,00, 2,99
 2,96, 2,78 g. 23 db.
5. *Garas* CNH.II.7. liliom-liliom
 E/ MOnETA.KAROLI.REGIS.hVnGARIE +
 H/ hOnOR.REGIS.IVDICIV.DILIGIT +
 3,14 g. 1 db.
6. *Garas* CNH.II.7. liliom-liliom
 E/ MOnETA.KAROLI.REGIS°hVnGARIE +
 H/ hOnOR.REGIS.IVDICIVM.DILIGIT +
 3,36 g. 1 db.
7. *Garas* CNH.II.7. liliom-liliom
 E/ MOnETA.KAROLI.REGIS.hVnGARIE +
 H/ hOnOR.REGIS.IVDICIVM.DILIGIT +
 3,72, 3,42, 3,41, 3,32, 3,31, 2,96 g. 6 db.
8. *Garas* CNH.II.7. S-E(?)
 E/ MOnETA.KARVLI.REGIS.hVnGARIE +
 H/ hOnOR.REGIS.IVDICIVM.DILIGIT
 3,11 g. 1 db.
9. *Garas* CNH.II.7. bizonytalan jegy
 Elvert példány, kivehetetlen jegyekkel
 3,32 g. 1 db.
10. *Denár* CNH.II.18. B-V
 0,71 g. 1 db.
 MAGYARORSZÁG. I.LAJOS
11. *Denár* CNH.II.72. j.n.
 0,72, 0,70, 0,66, 0,61 g. 4 db.

12. <i>Denár</i> CNH.II.72. A-A
0,69, 0,64, 0,62 g.	3 db.
13. <i>Denár</i> CNH.II.72. L-C
0,67, 0,62 g.	2 db.
14. <i>Denár</i> CNH.II.72. L-?
0,62 g.	1 db.
15. <i>Denár</i> CNH.II.72. lilium-L
0,77, 0,71, 0,71, 0,64 g.	4 db.
16. <i>Denár</i> CNH.II.72. bizonytalan jegy
0,58 g.	1 db.

CSEHORSZÁG. LUXEMBURGI JÁNOS (1310—1346)

17. <i>Prágai garas</i> cf. Donebauer 817.
3,55 g.	1 db.

Áttekintve a leletlajstromot, kiderül, hogy a lelet összetétele a következő: Róbert Károly CNH.II.7. garas 65 db, ugyancsak az ő nevére vert CNH.II.18. denár 1 db, I. Lajos CNH.II.72 .denára 15 db és végül János cseh király nevével prágai garas 1 db. A lelet zömét tehát garasok teszik ki, melyek veretése Róbert Károly nagy pénzügyi reformjának egyik részletét jelentette és amelyeket voltaképpen a cseh garasoknak a forgalomból való kiszorítása érdekében kezdett veretni. Abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy mindhárom előforduló magyar éremfaj veretési idejét megközelítő pontossággal meg lehet állapítani, ennél fogva a lelet elrejtési ideje eléggé biztosan meghatározható.

A C.7. garasok Róbert Károly több típusban kibocsátott garasai közül az időrendben utolsónak vert garasfajt képviselik és a leletben is szereplő számos veretváltozathól következtetve, tekintélyes mennyiségben kerültek kibocsátásra. Róbert Károly általában 1329—1337 közötti években veretett garasokat és a leletünkben szereplő garasfaj az 1338—1342 közötti forrásokban gyakran „grossus cum clypeo” néven emlegetett garaspénzzel azonos. Schulek Alfréd ezt az azonosságot megállapítva, a C.7. garas verési idejét 1337-re tette, két nyomós érveléssel is támogatva ezt a kormeghatározást. Egyrészt ugyanis ezt a típust folytatta I. Lajos az első garasveretein (C.II.70.), másrészt pedig a címer felett szereplő strucc általában Róbert Károly későbbi pénzein szokott előfordulni.⁵

Az egyetlen példányban szereplő C.18. denár veretési ideje az 1338-ik évre tehető. Ugyanis ennek a denárnak, mely feltétlenül Róbert Károly legutolsó pénzei közül való, van obulus verete is (C.II.19.), márpedig az ez évi

⁵ *Schulek Alfréd*, Vegyesházi királyaink pénzei és korrendjük. I. Károly Róbert: Num. Közl. 25 (1926) 138—195.

kamarabérleti szerződés megengedi az obulusverést, viszont 1338 után minden kisebb pénzfaj veretése megszűnt, hogy a sokféle bécsi denár és egyéb apró idegen pénzfaj a forgalomból könnyebben legyen kivonható.⁶

Végül a C.72. denár I. Lajos legelső pénzei közé tartozik. Nem a legelső, hanem valószínűleg az elsőt követő típus 1343-ból. Ezt a keltezést megerősíti a tápiósápi éremlelet összetételének analógiája, melyben ez az éremfaj ugyancsak Róbert Károly legutolsó vereteivel együtt fordult elő.⁷ Arranézeve, hogy 1343-ban történt az új pénz verése, írott forrás is szolgál bizonyítékkal, mint-hogy a Nyulak-szigeti apácákat a kamara haszna fizetése alól mentesítő oklevél újonnan vert denárokról beszél. Minden bizonnyal e C.72. denárokról lehet szó.⁸

Az egyetlen cseh garas is ezt a keltezést támogatja, mert János cseh király 1346-ig uralkodott, tehát annyi bizonyos, hogy az itt szereplő garasa feltétlenül 1346 előtt készült.

Ezek szerint a leletünk anyaga 1337—1343 közötti években készült pénzeket tartalmaz és az elrejtési idő 1343-ra, vagy a közvetlen utána következő időre tehető. A lelettel kapcsolatban további kérdés, hogy mi e kis lelet numizmatikai jelentősége és milyen új adatokat nyújt az Anjou-kori pénztörténet alaposabb ismeretéhez.

A lelet jelentősége elsősorban az időrendi kutatások szempontjából lényeges. Megerősíti ugyanis a C.72. denár veretési idejének korábbi meghatározását és egészen kétségtelenné teszi, hogy ez a veret Lajos király korai pénzei közül való. Ez a lelet a tápiósápi lelettel együtt biztos alapot nyújt ahhoz, hogy most már végérvényesen Lajos első pénzei közé soroljuk a C. 72. denárt. A denár veretési idejének az 1343. évre való rögzítését ugyan kifejezetten nem erősíti, de nem is cáfolja és így e denár helye Lajos pénzeinek időrendjében egyelőre változatlan maradhat.

Lényeges adatok nyerhetők a verdejegyek vizsgálatánál is. Róbert Károlynak itt előforduló garasain és denárján szereplő jegyek közül a B-V = Buda, S-liliom és liliom-liliom = Szomolnok; Lajos denárjain pedig a jelnélküli veretek verdehelye talán Buda, a többi jegy (A-A, L-C, liliom-L) feloldása azonban nem egészen egyértelmű. Nem kívánunk itt ezzel a bonyolult problémával foglalkozni, de kiemelendő a C.7. garas két példányán jelentkező B-V verdejegy. Ez a jegy a budai pénzverdével bizonyosan azonosítható és a C.7. garassal kapcsolatban eddig csak Rupp feljegyzéséből volt ismeretes,⁹ anélkül, hogy ilyen garas holléte konkrétan tudott lett volna. E lelet példányai által beigazolódik Rupp adatainak helyessége és kétségtelen tárgyi bizonyítékot nyerünk arra nézve, hogy a budai verdéből 1337-ben valóban kerültek ki garaspénzek, amit eddig csupán feltételeztünk Rupp közlése alapján.¹⁰

Nem lehet megjegyzés nélkül mellőzni a C.7. garas 8. sz. alatt leírt S-E (?) jegyű változatát, melynek előlapján az uralkodó neve KARVLI formában szerepel. Ez azért érdekes, mert Schulek szerint ez a névalak inkább a korábbi vereteken fordul elő, míg később — tehát e garas veretési idején is — már a KAROLI forma volt szokásos. Valóban a garas többi változatán a név tényleg ilyen formában szerepel, viszont az említett 8. sz. garas azt bizonyítja, hogy

⁶ Schulek, i. m.

⁷ Num. Közl. 13 (1914) 21.

⁸ Huszár Lajos, A budai pénzverés története a középkorban. Bp. 1958. 60.

⁹ Rupp Jakab, Magyarország ekkorig ismertes pénzei. II. Buda, 1846. Spec. VI.

¹⁰ Huszár Lajos, i. m. 6. sz.

a Corpusban közölt S-E változat újabb példánya fordult elő. KARVLVS névalakkal. Ez a megállapítás azért lényeges, mert e példák ismeretében nem lehet a KARVLVS—KAROLVS írásmódot kronológiai megállapításokhoz kétségtelen bizonyítékul elfogadni.

Értékes adatokat nyújtanak a lelet darabjai a metrológiai kutatásokhoz. Itt csak annyit kívánunk megállapítani, hogy a C.7. garas előkerült 65 példányának az összsúlya 211,92 g, ami 3,26 g átlagsúlyt ad ki.¹¹ Figyelembevéve, hogy Schulek az általa ismert összes C.7. garas adatai alapján e garasfaj átlagsúlyát 3,258 g súlyban állapította meg, a mi példányaink az ő megállapításait általában támogatják és így ez idő szerint el lehet fogadni, a 3,25 g körüli átlagsúlyt a C.7. garasra nézve. A leletünkből előkerült C.72. denár példányainak súlyadatai értékes adatokat fognak nyújtani a további kutatás számára, minthogy ez a faj leletben általában ritkán tűnik fel.

Végül figyelemre méltó a leletben helyet foglaló cseh garas jelenléte. Ebből nyilván arra lehet következtetni — már amennyire ilyen elszigetelt esetbőlegyáltalán lehet következtetést levonni —, hogy a cseh garasok a magyar garasok megjelenése után is tovább forogtak, sőt a magyar garasokkal együtt vettek részt a pénzforgalomban, bár feltehetőleg csökkentebb mennyiségben, mint a század első évtizedeiben.

Ezekben foglalható össze a lelet tudományos értéke az éremtani kutatások szempontjából. Emellett a lelet becses történeti emlék is, és mint ilyennek a szerepe még fokozottabban érvényesülne, ha elrejtési körülményeire nézve is fényt lehetne deríteni.

Huszár Lajos

¹¹ A lelet példányainak mérlegelését Bodor Imre egyetemi hallgató végezte.